

mäisen ”aktiivinen ja keskustelevala yleisön osa”. Kuopiossa yritettiin kasvattaa public-tyyppistä yleisöä jutuilla, jotka tehtiin lukijoiden ja kunnallisvirkamiesten tapaamisista ja keskusteluista.

On helppo arvata, että tapaamiset eivät onnistuneet täydellisesti. Ne eivät myöskään epäonnistuneet. Ehkä niiden tärkein anti piili siinä, että kun toimitustyössä uutisaiheeseen virittäydytään usein kysymällä ”kuka tästä tietää” tai ”kuka tätä asiaa hoitaa”, niin nyt huomio alkoi ohjautua kysymykseen ”ketä tämä asia koskee”.

Varmaa on, että kansalaisjournalismin kokeiluja jatketaan. Heikkilän väitöskirjasta on erityisesti jäänyt korvissani soimaan yksi kohta. Niin maltillisesti ja myös ohutta journalismia arvostaen kuin hän kirjoittaakin, hän luonnehtii mainitsemaani saneerausdiskurssia näin: journalismin pitäisi muuttua, jotta se pystyisi muuttamaan maailmaa.

Mutta kumpaa pitäisi ensin yrittää, journalismin vai maailman muuttamista? Kumpi on realistisempää? Totta puhuen ehkä sittenkin journalismin, vai pitäisikö kumpaakin saneerata rinnakkain?

Pienempi asia varmaan on se, että kansalaisesta tulee eräänlainen ”puolitoimittaja”, jos häntä useasti

käytetään kansalaisjournalismin keskustelijan roolissa. Sitä siis varotaan, mutta sitä varmaan varotaan ilman minun neuvojanikin.

PERTTI HEMÁNUS

HEIKKI HEIKKILÄ
OHUT JA VANKKA
JOURNALISMI
KANSALAISSUUS SUOMALAISEN
UUTISJOURNALISMIN
KÄYTÄNNÖISSÄ 1990-LUVULLA
MEDIATUTKIMUKSIA 1
TAMPERE: TAMPERE UNIVERSITY
PRESS, 2001
330 s.

LAADUN JÄSENNYKSIÄ

Vertaisarviointiin perustuva tutkimuksen laadunarviointi on kaikilla tieteenaloilla arkipäivää, ja sitä voi myös pitää yhtenä niistä peruspilareista, jotka jäsentävät tiedettä sosiaalisena laitoksena. Kuitenkin julkishallinnon uudet periaatteet – katseiden kääntyminen panoksista tuotoksiin ja desentralisaatio – sekä tieteellisen tiedon ja koulutuksen ymmärtäminen entistä enemmän myös taloudellisena investointina ovat lisänneet räjähdysmäisesti erilaisia organisoituja tutkimuksen ja koulutuksen arviointimuotoja.

Jouni Kekäle ja Markku Lehikoinen ovatkin tarttuneet tutkimukseensa aiheeseen, joka on yliopistopoliittisesti hyvin ajankohtainen: miten tutkimuksen ja opetuksen laatua arvioidaan eri tieteenaloilla. Kekäleen ja Lehikoinen tutkimustehtävää

motivoi havainto siitä, että vaikka arvioinnista on kirjoitettu hyllymetreittäin teoksia ja artikkeleita, laadunarviointia ei ole juuri tarkasteltu tieteenalojen tai tieteenalakulttuurien näkökulmasta. Havainto on osuva. Jostakin syystä he eivät kuitenkaan kiinnitä huomiota siihen, että yliopistoissa toteutetuissa arvioinneissa tällä näkökulmalla on ollut merkitystä. Esimerkiksi Helsingin yliopiston tutkimuksen arviointi nähtiin tärkeäksi toteuttaa tieteenalakohtaisesti ja monien laitosten itse-/vertaisarviointien taustalla on ollut ajatus tieteenalakohtaisten erityispiirteiden huomioon ottamisesta. Vaikka arviointikirjallisuudessa hallitsevana suuntauksena onkin ollut tarkastella yliopistoja homogeenisinä laitoksina, yliopiston ruohonjuuritasolla asiaan on py-

ritetty kiinnittämään huomiota. Tästä näkökulmasta Kekäleen ja Lehikoinen työn voi ajatella olevan myös erityisen kiinnostava. Paitsi että se paikkaa tutkimuskirjallisuudessa olevaa aukkoa, se tarjoaa käsitteellisiä ja empiirisiä jäsennyksiä tieteenalojen eroista lähtökohdaksi erilaisiin arviointihankkeisiin ja arvioinnin ympärillä käytäviin keskusteluihin.

Kekäleen ja Lehikoinen lähtökohdanna on Suomessakin jalansijaa saanut tieteenalakuultuurien tutkimus. Tutkimussuuntauksen jonkinlaiseksi klassikoksi on noussut Tony Becherin vuonna 1989 julkaisema teos *Academic Tribes and Territories*, jossa esitettyyn jaotteluun myös kirjoittajat teoreettisesti tukeutuvat. Becherin mukaan tieteenalat eroavat kognitiivisella ulottuvuudella jatku-

moilla kovat/pehmeät sekä perustutkimukseen/soveltavaan tutkimukseen suuntautuneet alat, sekä sosiaalisella ulottuvuudella jatku- moilla urbaanit/ruraalit sekä kon- vergentit/divergentit alat.

Lyhyesti luonnehdittuna kovat tieteet ovat usein selkeärajaisia ja kumu- loituvia, nojautuvat mittaami- seen ja lainomaisten suhteiden löy- tämiseen. Pehmeät alat eivät ole ko- vinkaan selkeärajaisia ja keskittyvät laadullisiin ja ainutlaatuisiin ilmiöi- hin. Perustieteet puolestaan ohjau- tuvat lähinnä tieteen sisäisistä teki- jöistä lähtien, kun soveltavilla aloi- la otetaan huomioon myös tieteen ulkoinen relevanssi. Urbaaneiksi ni- mitetyt tieteenalat työskentelevät suhteellisen rajattujen tutkimustee- mojen ja tutkimusongelmien paris- sa, kun ruraalisilla aloilla työskente- ly tapahtuu kaukana toisistaan ole- vien väljempien ongelmien ja tee- mojen parissa. Viimeinen ulottu- vuus viittaa alan arvojen ja kulttuu- risten oletusten yhdenmukaisuuteen. Konvergenteilla aloilla vallit- sevat suhteellisen yhdenmukaiset standardit ja menettelytavat, kun divergentit alat sietävät suurempaa poikkeavuutta menettelytapojen ja toimintamallien suhteen.

Kekäle ja Lehikoinen ovat valin- neet tutkimuksessaan tarkasteltavik- si tieteenaloiksi fysiikan (Becherin termein kova, perus/soveltava, kon- vergentti ja urbaani), sosiologian (pehmeä, divergentti, ruraali ja pe- rustutkimusta harjoittava), biolo- gian (eri ulottuvuuksilla lähinnä ää- ripäiden väliin sijoittuva) ja histo- rian (pehmeä, konvergentti, ruraali- nen ja perustutkimusta harjoittava). Perusteluina näiden tieteenalojen valinnalle ovat tutkijoiden omissa tutkimuksissa näistä hankkima ko- kemus sekä muu aiempi tutkimus, joka on osoittanut näiden alojen edustavan vertailun kannalta riittä- vän erilaisia tieteenalakulttuureita. Varsinainen aineisto koostuu kol-

mestakymmenestä kolmesta eri alo- jen tutkijoiden puolistrukturoidusta haastattelusta. Haastatellut olivat kaikki väitelleitä ja osin alojensa kes- keisimpiä tutkijoita. Alkuperäisenä ajatuksena oli myös vertailla Suo- men ja Ison-Britannian tutkijoiden näkemyksiä. Loppujen lopuksi kui- tenkin vain kolme englantilaista tut- kijaa suostui haastatteluun. Kekäle ja Lehikoinen epäilevät syynä olleen se, että Englannissa erilaisia arvioin- teja on toteutettu niin paljon, että tämä on johtanut ”arviointiväsy- mykseen”. Arvioinneista ei välttä- mättä haluta puhua enää edes ar- viointia käsittelevän tutkimuksen yhteydessä.

Kekäle ja Lehikoinen tarkastele- vat arviointia lähinnä tutkimuksen näkökulmasta, joskin raporttiin on sisällytetty myös lyhyt luku opetu- sen arvioinnista. Tämä johtuu siitä, että haastatellut keskittyivät vas- tauksissaan pääasiassa tutkimuksen laatuun, jolloin opetukseen liittyvät kysymykset jäivät vähemmälle huomiolle. Tämä ei kuitenkaan tee rap- portista ”vajaata”. Sen sijaan voisi väittää, että kokonaisuus on nyt fo- kusoidumpi ja jäntevämpi. Tutki- muksen empiirisessä osuudessa kir- joittajat käyvät aluksi läpi kunkin tieteenalan erityispiirteitä ja vertai- levat lopuksi tieteenaloja toisiinsa. Tavoitteena on kuvata ja jäsentää si- tä, miten eri tieteenaloilla tutki- muksen ja opetuksen laatu ymmär- retään ja miten näkemykset liittyvät alojen (becheriläisittäin ymmärret- tyihin ideaalittyyppisiin) tiedollisiin ja sosiaalisiin piirteisiin.

Kekäleen ja Lehikoinen mukaan yhteistä eri alojen tutkijoille oli se, että he mielsivät tutkimuksen laa- dun ensisijaisesti akateemiseksi tai tutkimukselliseksi erinomaisuudek- si. Erityisesti perustutkimuksen alu- eella laadun määrittelyssä ja ar- vioinnissa tulisi haastateltujen mu- kaan käyttää ainoastaan akateemisia kriteereitä. Toinen tutkittuja aloja

yhdistävä piirre oli se, että eri alojen tutkijoilla oli taipumus korostaa oman alansa perusnäkökulmia laa- dun määrittelyssä ja arvioinnissa. Näin historioitsijat korostivat histo- riallista viivettä laadun arvioinnissa, luonnontieteilijät arvioinnin mene- telmällistä puolta ja tiedon objektiivisuutta ja kansainvälisyyttä, sosio- logit puolestaan laadun määritte- llyyn liittyviä sosiaalisia tekijöitä.

Tutkitut alat erosivatkin selkeästi näkemyksissään siitä, miten laatu on mahdollista määritellä. Fysikot pit- tivät kansainvälistä vertaisarviointia parhaana, jollei ainoana laadun ar- vioinnin välineenä. Tähän liittyi nä- kemys siitä, että laatua voidaan ar- vioida objektiivisesti kansainvälisten julkaisujen ja impakt-kertoimien avulla. Varsin lähelle fyysikkoja tuli- vat myös biologit, joskin usko kan- sainvälisen vertaisarvioinnin objek- tiivisuuteen ei ollut aivan yhtä va- kaata kuin fyysikkojen keskuudessa. Näistä näkemyksistä varsin selkeästi poiketen sosiologit korostivat kou- lukuntien ja näkökulmien moni- muotoisuutta, jolloin arviointi ei ole aivan yhtä selkeätä kuin luonnon- tieteissä. Kriteereinä todettiin aihee- seen perehtyneisyys, sivistys, hyvät tutkimuskysymykset sekä jäntevä ja kiinnostava toteutus. Historiassa laa- dun kriteereinä mainittiin puoles- taan alan tutkimuksen pelisääntöjen noudattaminen, luotettavuus, uu- den tiedon tuottaminen, aiheen merkittävyys ja eri näkökulmien huomioon ottaminen. Osuvaa ana- logiaa käyttäen Kekäle ja Lehikoi- nen toteavat fyysikkojen ja biologien sekä sosiologien ja historioitsijoiden muodostavan suhtautumisessaan laadun määreisiin ja arviointiin kak- si ryhmää, joissa tilanne on sama, jos kullakin kaivuusta puhuttaessa yksi ryhmä kuvailisi kullakin etsinnän me- netelmiä ja välineistöä ja toinen pyr- kisi kuvailemaan sellaisia kullakin piir- teitä, joiden avulla kulta voidaan erottaa muista kivilajeista.

Kekäle ja Lehikoinen arvelevat luonnontieteilijöiden vastausten menetelmäkeskeisyyden heijastavan alan yleisempää metodikeskeisyyttä. Luonnontieteellisillä aloilla metodit yleensä määräävät tutkimusongelmien asettamista, kun sosiologiassa ja historiassa tilanne on pikemminkin päinvastainen. He toteavat myös, että luonnontieteilijöiden keskeisiä arvoja näyttäisivät tämän perusteella olevan eksaktisuus, mittattavuus ja objektiivisuus. Etenkin fysiikassa näkemys laadusta kytkeytyy tieteenalan eksaktiin, kovaan kognitiiviseen rakenteeseen. Biologiassa, jossa tutkimuskohteena on elollinen luonto, virhelähteiden mahdollisuus on sen sijaan suurempi ja ennustettavuus vähäisempi, joten näkemykset laadusta saattavat tästä syystä olla fyysikoiden näkemyksiä problematisoivampia.

Tieteenalansa perusluonteen mukaisesti sosiologit puolestaan ovat luonnontieteilijöitä tottuneempia kielelliseen ja käsitteelliseen määrittelyyn ja erilaisiin näkemyksiin, mistä johtuen myös laadun kriteeristö on epämääräisempää. Kekäle ja Lehikoinen arvioivat myös, että sosiologeilla on yhteiskuntakriittinen peruslähestymistapa laadun arviointiin, jolloin erilaisia konkreettisia arvioinnin keinoja saatetaan pitää yhteiskunnallisina valta- ja kontrollimekanismeina tai jopa ideologisesti arveluttavina. Tämä saattaisi heidän mukaansa osaltaan selittää alojen välisiä eroja suhtautumisessa laadun arviointiin.

Alojen välisiä eroja voi kuvata ja selittää myös vastaajien erilaisten tieteenideaalien kautta. Fysiikassa käytännössä kaikki vastaajat, biolo-

giassa enemmistö ja historiassa vain osa toivat tavalla tai toisella esiin positivistisen tieteen ideaalin, jossa puolustetaan kohteestaan objektiivisen ja totuudenmukaisen kuvan välittävää tiedettä. Sosiologiassa sen sijaan tällaista ideaalia ei tuotu esille. Kekäle ja Lehikoinen arvelevatkin, että ”laadun kriteerit ovat perustutkimusta tekevällä pehmeällä, divergentillä ja ruraalisella alalla epämääräisiä, ja selkeä dominoiva valtavirran paradigma, johon argumentointi voitaisiin suhteuttaa puuttuu”.

Myös historia on sosiologian tapaan ruraali ja pehmeä tieteenala, jossa tutkimuskentän laajuus, yksittäisten tutkijoiden varaan rakentunut tutkimusorganisaatio ja yhteiskunnallinen muutos saattavat johtaa kokeellisia luonnontieteitä suurempaan epävarmuuteen ja subjektiivisuuteen laadun määrittelyssä. Niin ikään koulukuntaerot ja tutkimuskohteen monimuotoisuus saattavat vaikuttaa sosiaalisina ja kognitiivisina tekijöinä historioitsijoiden suhtautumiseen laadun määrittelyssä. Niin ikään koulukuntaerot ja tutkimuskohteen monimuotoisuus saattavat vaikuttaa sosiaalisina ja kognitiivisina tekijöinä historioitsijoiden suhtautumiseen laadun määrittelyssä.

Vastaavanlaisia eroja tieteenalojen välillä löytyi myös tarkasteltaessa opetuksen laatua. Luonnontieteilijät kiinnittivät huomiota konkreettisiin keinoihin ja kriteereihin opetuksen kehittämisessä ja arvioinnissa. Sosiologit ja historioitsijat sen sijaan pyrkivät tarkastelemaan laatua tieteenalansa tietosisällöistä sekä opiskelijan kriittisen ja aktiivisen oppimisorientaation kehittämisestä käsin.

Tutkimuksen johtopäätöksissä Kekäle ja Lehikoinen toteavatkin, että tutkittujen alojen välillä näyttää olevan C. P. Snow'n luonnehtima

luonnontieteellisten ja humanististen tulkintatieteiden välinen kulttuurinen ero. Akateemisen tutkimuksen laadunmäärittely on monimutkaisempaa, epävarmempaa ja riskialttiimpaa sellaisilla perustutkimusta tekevillä pehmeillä, divergenteilla ja ruraalisilla aloilla, kuten sosiologia ja historia, kuin kovilla, konvergenteilla ja urbaaneilla fysiikan ja biologian aloilla.

Kaiken kaikkiaan kirjan argumentointi ja tulkinnat ovat uskottavia ja hyvin esitettyjä. Tutkimus avaa mielenkiintoisella tavalla keskusteluun näkökulman, jota jotkut tiedepolitiikkaa aktiivisesti kommentoivat suomalaistutkijat ovat jo aiemmin siihen koettaneet tuoda: tutkimuksen laatu ymmärretään eri tieteenaloilla eri tavoin. Tällä puolestaan pitäisi olla seurauksia erilaisten tutkimuksen laadunarviointien, tuloksellisuuskriteerien ja tiedepoliittisten linjausten suhteen. Olisikin toivottavaa, että suhteellisen vähälukuisen tieteen- ja korkeakoulututkijoiden joukon ohella kirja kuluisi myös niiden käsissä, jotka tavalla tai toisella joutuvat (tai pääsevät) yliopistoissa sekä korkeakoulu- ja tiedehallinnossa tekemisiin arviointien kanssa.

MIKA NIEMINEN

JOUNI KEKÄLE &
MARKKU LEHIKONEN
LAATU JA LAADUN ARVIOINTI
ERI TIEEENALOILLA
PSYKOLOGIAN TUTKIMUKSIA 21
JOENSUUN YLIOPISTO, 2000
176 s. (teksti + liitteet)